

Анотація

Григоренко Т. Формування професійних компетентностей у психолога (спеціального, клінічного) у процесі навчання – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за 016 – Спеціальна освіта. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2021 рік.

Зміст анотації

У дисертаційному дослідженні вперше було структурно досліджено проблему професійної компетентності психолога (спеціального, клінічного) на основі аксіологічного, гуманістичного, акмеологічного, гносеологічного, контекстного, системного, інтегративного, рефлексивно-діяльнісного, діяльнісного, особистісно-орієнтованого підходів; розроблено теоретичні та методологічні основи професійної компетентності психолога (спеціального, клінічного) як єдиного явища у навчально-виховному процесі вищої освіти: різносторонньо було розглянуто значення компетентності, на основі чого були виділені компоненти; педагогічні умови, критерії та рівні сформованості компонентів професійної компетентності психолога (спеціального, клінічного), виділено та охарактеризовано складові розглянутого феномену та зроблено опис їх взаємовпливу; розроблено та обґрунтовано методику самого дослідження та стану сформованих компонентів професійної компетентності психолога (спеціального, клінічного), були визначені й охарактеризовані рівні та показники професійної компетентності; встановлено сутність технологій професійної підготовки психологів у закладі вищої освіти. Зроблено детальний теоретичний аналіз поняття «компетенція» й «компетентність» та ґрунтовно описано взаємозв'язок між поняттями й обґрунтовано їх розмежування. Теоретично обґрунтовано поняття «підхід» та «професійна компетентність». Проаналізовано психолого-педагогічну літературу дозволило зробити припущення про те, що компетентність це комплекс знань, вмінь і навичок, що обумовлює результат роботи, взаємопоєднання теоретичної та практичної підготовки студентів та знань із професійними та індивідуальними якостями,

на підґрунті чого утворюється творчий потенціал психолога (спеціального, клінічного) та будується його професійна діяльність. Висвітлено концепції професійної компетентності психолога (спеціального, клінічного). Встановлено підходи до професійної компетентності психолога (спеціального, клінічного).

Ґрунтовним узагальненням підходів були принципи професійної компетентності психолога (спеціального, клінічного). Дана структура принципів охоплювала такі: загальнодидактичні: системності, професійно-педагогічної спрямованості, науковості, наступності, гуманізації й гуманітаризації, єдності емпіричного, єдності раціонального й емоційного, та теоретичного знання, доступності, наочності, активності, цілеспрямованості та мотивації, значущості знань і професійної компетентності, самостійності, зв'язку вивчення психології з життям і практикою; спеціальні – діагностико-корекційного підходу, креативності в контексті професійно-педагогічної спрямованості, єдності предметно-орієнтованого й особистісно-орієнтованого вивчення спеціальної психології, організації постійної професійної взаємодії, інтегративності знань та модульності, міждисциплінарних курсів, орієнтації на самопізнання, саморозвиток, самовдосконалення, самовиховання, самореалізацію, самоуправління та самоздійснення особистості психолога (спеціального, клінічного).

Попередні вищезазначені принципи невід'ємно пов'язані між собою. Їх доповнення і спільна реалізація підвищують якість процесу підготовки майбутнього психолога (спеціального, клінічного), забезпечують єдність функціонування процесу професійної компетентності психолога (спеціального, клінічного). Водночас, кожен принцип має свою сферу максимально здійснення. Логічність впровадження принципів у навчальний процес дало можливість систематизувати такий процес відповідно до його закономірностей, підтверджено й свідомо розкрити його цілі й обмірковано підійти до ефективного наповнення, підбору форм і методів навчання, що були рівнозначними цілям.

Визначено компоненти, що формують певне оточення, в умовах якого в процесі підготовки у студентів з'являється нова професійно значуща якість яка визначає важливість глибокого вивчення такого феномена як професійна компетентність. Проаналізовані психолого-педагогічні джерела дозволили зробити висновок про те, що професійна компетентність – це комплекс знань, умінь та навичок, що визначає результат роботи, поєднання практичної та теоретичної підготовки студентів, а також знань із професійно-особистісних якостей, в основі яких формується креативний потенціал, співробітництво, ініціативність, вміння працювати в групі, оцінювати, комунікативні здатності, вміння вчитися, глибоко аналізувати, підбирати та вибудовувати його діяльність.

Виділено компоненти професійної компетентності психолога (спеціального, клінічного): мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний. Дані комплексні компоненти є взаємозв'язані, залежні та доповнюють один одного. Відповідно до кожного компонента, врахувавши специфіку діяльності психолога (спеціального, клінічного), визначено рівні та критерії їх сформованості: мотиваційний; когнітивний; діяльнісний; рефлексивний.

На підставі визначених показників, критеріїв та шляхом підбору форм та методів діагностування виділено чотири рівні сформованості визначених компонентів: високий, достатній, середній та низький.

Аналіз впровадження сучасних технологій у підготовці психолога (спеціального, клінічного) виділив такі напрямки: багатогранну взаємодію різних педагогічних систем і технологій навчання, застосування на практиці нових форм і нероздільних педагогічних систем, що гарантують ефективність педагогічного процесу.

Продемонстровані аспекти забезпечують скерованість нашого дослідження до створення й реалізації інноваційної функціональної системи професійної компетентності психолога (спеціального, клінічного) в якості конкурентних фахівців із іншими багатогранними цінностями, а також

дозволити її втілення в якості комплексного алгоритму та складових програми реалізації.

Науково схарактеризовано, розроблено та експериментально перевірено наскрізну програму професійної компетентності психолога (спеціального, клінічного). Побудована наскрізна програма професійної компетентності психолога (спеціального, клінічного) направлена на досягнення мети – формування у сучасного психолога (спеціального, клінічного) професійних психолого-педагогічних знань, фахового планування його сучасними психолого-педагогічними, діагностичними, корекційними, реабілітаційними технологіями, формування психолого-педагогічних умов у корекційному процесі, що мотивують особистісне самовиявлення учасників корекційного навчально-виховного простору, гарантують успішність освітньої та соціальної уніфікації, конкурентоспроможність у світовому ринку праці. Зазначена наскрізна програма проектує підготовку високопілотного фахівця – фундатора сучасного освітнього простору, що вибудовується на засадах особистісноорієнтованої педагогічної концепції.

Рекомендована наскрізна програма професійної компетентності психолога (спеціального, клінічного) прогнозує системний підхід до арсеналу сучасного психолога (спеціального, клінічного), що є обов'язковою структурою актуальних нових знань, практичних вмінь та навичок професійної діяльності. Складові компоненти системи представлені згідно до навчального процесу й специфіки організації професійної підготовки психологів у галузі спеціальної освіти.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів теорії та практики професійної підготовки психологів у галузі спеціальної освіти і не претендує на повноту і дослідницьку завершеність висвітлення цієї проблеми. До подальших напрямів вивчення зазначеної професійної підготовки відносимо комплексне дослідження даного феномена у різних галузях знань, обґрунтування новітньої концепції компетентності сучасної особистості психолога в галузі спеціальної освіти, розробку дидактичних систем, моделей

і технологій професійної підготовки психологів у галузі спеціальної освіти з урахуванням особливостей їхнього функціонування у системі психолого-педагогічної освіти.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, професійна підготовка, психолог (спеціальний, клінічний), компоненти професійної компетентності, міждисциплінарність, програма професійної компетентності психолога (спеціального, клінічного), ціннісні, професіоналізм.

Annotation

T. Hryhorenko. Professional competencies formation of psychologist (special, clinical) in the educational process – The manuscript. Scientific thesis for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 016 – Special education. – National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, 2021.

The contents of the annotation

The problem of professional competence of the psychologist (special, clinical) on the basis of axiological, humanistic, acmeological, epistemological, contextual, systemic, integrative, reflexive and active, activity, personally oriented approaches was structurally investigated in the dissertation research for the first time; theoretical and methodological foundations of professional competence of a psychologist (special, clinical) as a single phenomenon in the educational process of higher education were developed: the importance of competence was considered in various ways, on the basis of which the components were identified; pedagogical conditions, criteria and levels of components' formation of professional competence of the psychologist (special, clinical), the components of the considered phenomenon are allocated and characterized and the description of their mutual influence were made; the methodology of the research and the state of the formed components of professional competence of the psychologist (special, clinical) are developed and substantiated, the levels and indicators of professional competence were defined and characterized; the essence of technologies of professional training of psychologists

in an institution of higher education is established. Detailed theoretical analysis of the concept of "competency" and "competence" is made and the relationship between the concepts is thoroughly described and their distinction is substantiated. The concepts of "approach" and "professional competence" are theoretically substantiated. Psychological and pedagogical literature was analyzed, what allows us to assume that competence is a set of knowledge, skills and abilities that determine the result of work, the combination of theoretical and practical training of students and knowledge with professional and individual qualities, based on which the creative psychologist's (special, clinical) potential and was built his professional activity. The concepts of professional competence of a psychologist (special, clinical) are covered. Approaches to the professional competence of a psychologist (special, clinical) are established.

The principles of professional competence of a psychologist (special, clinical) were common generalization of approaches. This structure of principles included: general didactic: systematic, professional and pedagogical orientation, scientific, continuity, humanization, unity of empirical, unity of rational and emotional and theoretical knowledge, accessibility, clarity, activity, purposefulness and motivation, significance of knowledge and professional competence, independence, the connection of the study of psychology with life and practice; special: diagnostic and corrective approach, creativity in the context of professional and pedagogical orientation, unity of subjectoriented and personaloriented study of special psychology, organization of constant professional interaction, integrative knowledge and modularity of integrative and interdisciplinary courses, self-knowledge, self-realization, self-management and self-development of the personality of the psychologist (special, clinical).

The abovementioned principles are inextricably connected. Their complementarity and joint implementation increase the quality of the process of psychologists' (special, clinical) training, ensure the integrity of the various processes of psychologists' professional training. At the same time, each principle has its own zone of the most complete realization. The logic of the providing principles into the

educational process made it possible to systematize such process in accordance with its laws, confirmed and consciously reveal its goals and deliberately approach the effective content, selection of forms and methods of teaching that were equivalent to the goals.

The components that form a certain environment, in the conditions of which in process of students' training have a new professionally significant quality that determines the importance of in-depth study of such a phenomenon as professional competence are identified. The analyzed psychological and pedagogical sources allowed us to conclude that professional competence is a set of knowledge, skills and abilities that determine the result of work, a combination of practical and theoretical training of students, as well as knowledge of professional and personal qualities, which form creative potential, cooperation, initiative, ability to work in team, evaluate, communication skills, ability to learn, deeply analyze, select and build activities.

The components of professional competence of a psychologist (special, clinical) are identified: motivational, cognitive, activity, reflexive. These complex components are interconnected, dependent and complementary. According to each component, taking into account the specifics of the psychologist's (special, clinical) activity, the levels and criteria of their formation are determined: motivational; cognitive; activity; reflexive.

Based on identified indicators, criteria and by selection of forms and methods of diagnosis, four levels of components formation are distinguished: high, sufficient, medium and low.

Analysis of the introduction of modern technologies in the psychologists' (special, clinical) training identified the following areas: multifaceted interaction of different pedagogical systems and educational technologies, practical application of new forms and inseparable pedagogical systems that ensure the effectiveness of the pedagogical process.

The demonstrated aspects provide the orientation of research to the creation and implementation of innovative functional system of professional competence of

psychologists (special, clinical) as competitive specialists with other multifaceted values, as well as to allow its implementation as a comprehensive algorithm and components of the implementation program.

The program of professional competence of a psychologist (special, clinical) is scientifically characterized, developed and experimentally tested. The program of professional competence of psychologists (special, clinical) is aimed at achieving the goal - formation of a modern psychologist's (special, clinical) professional psychological and pedagogical knowledge, professional planning of his modern psychological and pedagogical, diagnostic, correctional, rehabilitation technologies, formation of psychological and pedagogical conditions in the correctional process that motivate the personal self-expression of the participants of the correctional educational space, guarantee the success of educational and social unification, competitiveness in the world labor market. This program projects the training of a highly piloted specialist - the founder of the modern educational space, which is built on the principles of personal-oriented pedagogical concept.

The recommended program of professional competence of a psychologist (special, clinical) predicts a systematic approach to the arsenal of a modern psychologist (special, clinical), what is mandatory structure of relevant new knowledge, practical and professional skills. The components of the system are presented in accordance with the educational process and the specifics of the organization of professional psychologists' training in the field of special education.

The study does not cover all aspects of the theory and practice of psychologists' training in the field of special education in high school and does not purport to be complete and completeness of research coverage of this issue. To further areas of study of this training attribute comprehensive study of this phenomenon in various fields of knowledge, justification modern concept of competency modern personality psychologist in the field of special education, development of teaching systems, models and technology psychologists' training in the field of special education with the peculiarities of their functioning in the system of psychological and pedagogical education.

Keywords: competence, professional competence, professional training, psychologist (special, clinical), components of professional competence, interdisciplinarity, program of professional competence of a psychologist (special, clinical), value, professionalism.